

УДК 330.322:336.713

Музиченко А.С., к.е.н, Уманський Державний педагогічний університет ім. Павла Тичини

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПОЖИВЛЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

У статті розглянуто стан та проаналізовано можливі напрями активізації інвестиційної діяльності комерційними банками. Пояснено причини інвестиційної кризи, вказано шляхи залучення джерел інвестиційного потенціалу. Проаналізовано економічні регулятори активізації інвестиційної діяльності, та механізм їх застосування.

Ключові слова: амортизаційна політика, джерела фінансування, інвестиції, інвестиційна політика, податкова політика, ринок цінних паперів.

Однією з найбільш гострих для економіки України є проблема інвестицій у реальний сектор економіки, бо стан справ в інвестиційній сфері залишається вкрай незадовільним. Серед головних причин, що стримують її реформування, слід зазначити спад інвестиційної діяльності комерційних банків. Загальний обсяг капітальних вкладень в економіку України за період 1992-1998 рр. зменшився на 63,2 %, особливо по об'єктах виробничого призначення, де у 1998 р. обсяг капітальних вкладень від рівня 1992 р. досяг лише 35,0 %.

Значно погіршилась за цей період технологічна структура капітальних вкладень. У 1992 р. витрати на устаткування, інструмент і інвентар перевищували витрати на будівельно-монтажні роботи (43 проти 41 % в загальному обсязі капітальних вкладень), а у 1998 р. ситуація змінилась навпаки – відповідно 34 та 49 %. Тобто зменшення витрат на активну частину основних фондів свідчить про різке згортання інвестицій у виробничу сферу.

За даними Держкомстату, у першому півріччі 1999 р. освоєння капітальних вкладень за рахунок усіх джерел фінансування було на 12,7 % менше проти відповідного періоду 1998 р. Із загального обсягу на об'єктах виробничого призначення було освоєно 68,6 % капіталовкладень. Основним джерелом фінансування капітальних вкладень були власні кошти підприємств, які становили близько 70 %.

Кризова ситуація в інвестиційній сфері великою мірою пояснюється відсутністю взаємозв'язку між банківською системою і реальним сектором економіки. До того ж, розрив між ними продовжує поглиблюватися, незважаючи на те, що банківський сектор впродовж останніх років досить успішно трансформується в ринковому напрямі, хоча слід зазначити, що він є недостатньо розвинутим і слабким.

В умовах гострого дефіциту власних капіталовкладень важливе значення мали пошук та залучення зовнішніх джерел фінансування, зокрема, іноземних інвестицій. Обсяг надходження прямих іноземних інвестицій в Україну станом на 1.01.99 р. становив 2781,7 млн. дол. Найбільші обсяги інвестицій в економіку здійснені партнерами країн дальнього зарубіжжя: США – 18,3 (до загального

обсягу інвестицій), Нідерландів – 9,5, Німеччини – 8,3, Сполученого Королівства Великобританії – 7,5, Республіки Корея – 6,7, Кіпру – 5,4 %. Серед країн ближнього зарубіжжя найбільший обсяг прямих інвестицій здійснений партнерами Російської Федерації – 6,7 % до загального їх обсягу.

Водночас оцінка стану надходження прямих іноземних інвестицій в економіку України свідчить про те, що обсяг цих інвестицій набагато нижче дійсної щорічної їх потреби (2,0-2,5 млрд. дол.). Тому зростання обсягів іноземних інвестицій, як одного із джерел поживлення в Україні інвестиційної активності, буде визначатися здійсненням заходів економічного, інформаційного та організаційного механізмів залучення іноземного капіталу.

Відсутність довгострокової концепції структурних змін, орієнтація в реформуванні економіки на лібералізацію цін, млявий розвиток підприємництва, орієнтація керівництва країни у багатьох випадках не на вітчизняні ресурси, а на кредити іноземних банків, доларизація економіки при спекулятивному курсі зарубіжних валют призвели до того, що інвестиційна сфера втратила орієнтири у своєму розвитку. Ось чому встановлення взаємозв'язку у часі та просторі фінансової та інвестиційної політики є важливою умовою позитивних зрушень у господарському реформуванні економіки, створенні конкурентоспроможного реального сектора України. Продовження стихійного процесу реалізації окремих напрямків економічних реформ шляхом течії за подіями, спроби повністю відсторонити державу від управління народногосподарськими процесами вкрай руйнують економіку країни, у тому числі і основу її колишньої міцності – інвестиційний потенціал.

Проблеми подальшого розвитку інвестиційного потенціалу економіки України неможливо вирішити за допомогою одночасних актів або набором ряду організаційно-технічних заходів. Йдеться, по-перше, про необхідність розробки концептуальної схеми інвестиційного процесу, виходячи, з одного боку, із реальних економічних та соціальних задач, які може вирішити господарство України, а з іншого – із використання реальних можливостей ще не зруйнованого до кінця інвестиційного комплексу країни. По-друге, необхідно надати інвестиційній діяльності характеру саме процесу, який постійно

зберігає динамізм відтворення капіталу. Це обумовлює розширення традиційних та розвиток нових джерел накопичення. Частка чистих капітальних вкладень у валовому внутрішньому продукті повинна збільшитись до 22-23 % (просто відтворення) і в середньому до 30 % (розширене відтворення).

Досвід зарубіжних країн дозволяє зробити висновок про те, що ефективного здійснення структурної трансформації економіки можливе за умови залучення усіх джерел формування інвестиційного потенціалу.

На формування внутрішніх джерел інвестицій можна цілеспрямовано впливати методами державного економічного регулювання (бюджетно-податковою та амортизаційною політикою, діяльністю грошового і фондового ринків, кредитною та емісійною політикою Національного банку). Ці джерела створюють контрольовану за величиною і напрямками руху масу фінансових ресурсів. Їх вплив на підвищення рівня інфляції може бути повністю виключено, або еліміновано реалізацією державних програм структурної перебудови, визначенням пріоритетів промислової та інвестиційної політики.

Аналіз показує, що система залучення інвестицій повинна бути орієнтована на:

1. Спрямування державної економічної політики на впровадження експорторієнтованої моделі розвитку економіки; введення системи пільгового оподаткування залежно від суми та строку дії кваліфікаційної інвестиції; обґрунтування концептуальних основ та стратегії використання іноземних інвестицій; підвищення ролі внутрішніх (власних) джерел накопичення підприємств для фінансування їх інвестиційних проектів; послідовну децентралізацію інвестиційного процесу на основі розвитку різних форм власності; збільшення обсягів інвестиційних ресурсів, які формують виробничий потенціал на новій науково-технічній базі.
2. Систематичне проведення моніторингу і аналізу основних показників інвестиційної діяльності.
3. Визначення пріоритетних напрямів інвестування, якісної розробки проектів і експертну оцінку об'єктів інвестування.
4. Визначення можливих джерел інвестування і оцінку їх ефективності, проведення рекламних кампаній.
5. Побудову механізму залучення інвестицій через проведення гнучкої податкової політики; перетворення амортизаційних відрахувань в інвестиційне джерело; створення конкурентного ринкового середовища; створення привабливого інвестиційного середовища; формування та розвиток грошового і фондового ринків; розвиток іпотечного і вексельного кредитування; сприяння інвестиційній спрямованості процесу

приватизації, створення системи гарантій захисту прав іноземних інвесторів.

6. Створення системи державного нагляду, застосування державного контролю, створення відповідного інфраструктурного забезпечення.

Аналіз світової практики показує, що пряма підтримка державою рівня та інтенсивності інвестиційних процесів в економіці розглядається як вирішальна умова її структурної перебудови. Саме вона головним чином приносить конкретні результати у вигляді досягнення і підтримки стабільних темпів економічного росту. Наочно це видно на прикладі країн Південно-Східної Азії, особливо тих із них, які сьогодні займають провідні позиції у світовій економіці. В цілому, для окремих країн регіону характерні різні підходи до розробки політики в галузі прямого кредитування національної економіки. Пряма кредитна підтримка галузей і сфер економіки, структурна перебудова яких була визнана в ролі національних пріоритетів, на перших стадіях реформування економіки була характерна для багатьох країн. При цьому, серед країн були ті, економіка яких розвивалась швидкими темпами (Республіка Корея, Сінгапур, Малайзія, Таїланд), а також ті, які досягли меншого прогресу у цій сфері (Філіппіни, Індія, Пакистан).

Японія і Корея на перших стадіях свого розвитку, Китай – в останні роки, – саме ці країни активно використовували програми прямої кредитної підтримки окремих галузей і сфер економіки. Внаслідок цього ці держави досягли найбільш високих темпів економічного росту. Для порівняння слід зазначити, що на Філіппінах, де фінансова система суттєво лібералізована і сфера прямої державної підтримки фінансовими ресурсами вкрай обмежена, процес розвитку економіки йде не так успішно.

Для сучасного інвестиційного комплексу промислово розвинутих країн Заходу характерна поява нових інституціональних структур, які дозволяють акумулювати вільні грошові кошти населення і юридичних осіб і направляти їх на реалізацію інвестиційних проектів у відповідності з державними пріоритетами і програмами, а також виходячи із інтересів приватного і змішаного секторів економіки. До таких структур належать інвестиційні і пенсійні фонди, страхові компанії та інші фінансово-кредитні установи.

Одним із важливих джерел формування вітчизняного інвестиційного потенціалу є амортизаційні відрахування. В сучасних умовах господарювання особливо важливого значення набуває здійснення державою науково та економічно обґрунтованої відповідної амортизаційної політики. Основою такої політики є централізовано встановлювані норми амортизаційних відрахувань на реновацію основних фондів і методи амортизації. З урахуванням державної політики та в її межах формується амортизаційна політика тієї або іншої виробничої фірми. Ясна річ, що амортизаційні норми

повинні враховувати сучасні вимоги науково-технічного прогресу і відтворювальних процесів в умовах ринкової системи господарювання.

Суттєве значення у виникненні теперішньої ситуації в Україні, пов'язаної з відтворювальними процесами, відіграла недосконала фінансова, у тому числі податкова політика. Діюча податкова система суперечлива, їй властивий ряд принципових недоліків, необхідне значне коригування урядової податкової політики.

Важливим є введення системи пільгового оподаткування в залежності від обсягу та терміну дії іноземної інвестиції, оскільки діюча система це враховує у недостатній мірі. Окремими фахівцями пропонується розроблення і впровадження системи стимулювання іноземних інвесторів у промислову сферу залежно від пріоритетності об'єктів інвестування, обсягу інвестиції та терміну її дії.

Для активізації інвестиційної діяльності в цілому Україна, перш за все, повинна задіяти широкий спектр економічних регуляторів – податкових, кредитно-фінансових тощо. Маються на увазі система податків, їх ставки та пільги; порядок та норми амортизаційних відрахувань; система фінансування, кредитування і ціноутворення; фінансові дотації, субсидії, бюджетні позики; антимонопольні заходи; система експертизи, контролю інвестицій; приватизація державної власності і незавершеного будівництва.

Зниження податкового тиску може бути досягнуте за рахунок зміни структури податків, тобто загальне зниження рівня оподаткування відбувається при зростанні долі рентних податків (податків на нерухомість, використання надр) та зменшенні долі трансакційних податків; спрощення податкової системи. В Закон України “Про оподаткування прибутку підприємств” доцільно ввести положення щодо звільнення від оподаткування прибутку, який спрямовується на будівництво, реконструкцію і технічне переозброєння підприємств по виробництву товарів народного споживання, наданню послуг населенню, заготівлі і переробці продукції сільського господарства.

В зв'язку з тим, що у найближчі п'ять років обсяг капітальних вкладень з Державного бюджету становитиме мізерну частку від загального їх обсягу (2,6-3,4%), важливе значення має пошук нових нетрадиційних джерел їх фінансування. Зокрема, це стосується розробки схем залучення коштів населення для фінансування пріоритетних економічних проектів. Після відомої кризи у сфері довірчого управління ресурсами у населення виникло певне упередження щодо надійності недержавних фінансових структур. Тому держава повинна гарантувати населенню безпеку вкладів з урахуванням рівня інфляції та отримання дивідендів. Необхідно прискорити роботу по розробці нормативно-законодавчого забезпечення діяльності позикових, пайових та інших видів інвестиційних фондів, визначити перспективи їх розвитку. Нові

види інвестиційних фондів дадуть ефект, підтримають надійність конкретних фінансових інститутів і стимулюватимуть довіру потенційних інвесторів до фінансової системи загалом, що дозволить державі відновити важливе джерело поповнення Держбюджету – заощадження населення.

Необхідно терміново змінити підхід до амортизаційної політики, зокрема, ширше впроваджувати практику прискореної амортизації основних фондів, їх окремих груп і елементів з одночасним запровадженням індексації амортизаційних відрахувань у розмірах, що відповідають рівню інфляції. За цих умов вважаємо за доцільне внести як доповнення до Закону України “Про амортизацію” положення про групи основних фондів, що підлягають амортизації. Норми амортизації великих і складних об'єктів потрібно встановлювати, зважаючи на ресурс, що визначається проектувальниками-виготовлювачами, з поправками на інтенсивність умов експлуатації, а також на вимоги до якості продукції, що випускається.

Потребує швидкого розвитку ринок облігацій внутрішньої державної позики. Головним питанням при цьому є запровадження ефективного механізму його регулювання. Передусім, потрібні законодавчі обмеження на прибутковість відповідних запозичень. Їх рівень не повинен перевищувати середню процентну ставку за кредитами комерційних банків, що надаються суб'єктам господарювання. Така форма практикується у багатьох країнах і сприяє переорієнтації фінансових ресурсів у сферу виробництва.

Необхідно розробити і запровадити механізм посилення зацікавленості комерційних банків у збільшенні обсягів інвестицій, насамперед, шляхом довгострокового їх кредитування. Обставини, які склалися у сфері довгострокових кредитів, вимагають нестандартних рішень. Мається на увазі переорієнтація кредитних ресурсів, які щороку формуються у банківській системі. Ці кредитні ресурси повинні спрямовуватись переважно на довгострокове кредитування перспективного конкурентоспроможного виробництва, що зменшить інфляційний ефект від приросту відповідних ресурсів. З цього джерела фінансування можна сформувати статутний фонд і кредитні ресурси Українського банку реконструкції та розвитку, що буде створений за рішенням уряду України і який займатиметься інвестиційною діяльністю і буде гарантом для іноземних кредитів та довгострокових кредитів вітчизняних комерційних банків під особливо важливі проекти.

З метою підвищення ролі фондового ринку в розвитку та акумуляції інвестиційних ресурсів необхідно продовжити формування цілісного механізму функціонування ринку цінних паперів, який забезпечує захист прав інвесторів, сприяє вкладенню коштів в цінні папери підприємств.

Запровадження механізму посилення зацікавленості комерційних банків у збільшенні обсягу інвестицій, перш за все, шляхом

довгострокового їх кредитування у реальний сектор економіки та передбачення гнучкого порядку встановлення резервних вимог Національного банку України щодо коштів, які спрямовуються комерційними банками на довгострокове кредитування, стануть вагомими передумовами стабілізації економічного розвитку.

Summary

The state and the possible directions of the activation of the investment activity of commercial banks are considered in the article. The reasons of investment crisis are clarified and the ways of attracting investment potential are determined. Economic regulators of the activation of investment activity and the mechanism of their use are analysed.